

EEN KLEINE GESCHIEDENIS VAN LIEFDE VOOR DIEREN EN DIERENBESCHERMING IN VLAANDEREN, in het bijzonder in de regio Gent

Luc Devriese

Samenvatting

Nadat de trend al eerder ingezet was in Engeland en in grote steden zoals Parijs en Brussel, voltrok zich ook bij ons een mentaliteitswijziging in de houding van mensen tegenover dieren. Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw begonnen vooral rijke stedelingen zich te bekommeren om dierenwelzijn. In dit artikel worden na enkele snapshots uit veel vroeger eeuwen, de 19de- eeuwse wetgevende initiatieven van de Gentse gemeenteraad beschreven. Daarna komt het lot van vooral paarden ingezet in de wereldoorlogen aan bod. De activiteiten in de eerste helft van de 20ste eeuw van de Maatschappij tot Bescherming der Dieren van Gent en Oost-Vlaanderen die ook een zekere uitbreiding kenden naar West-Vlaanderen, vormen het hoofdthema van dit artikel. In Gent was Alice Buysse de onvermoeibare promotor, onder andere van dierenasielwerking. Het beschrevene is grotendeels het resultaat van de systematische studie van de Gentse gemeentelijke reglementeringen en van het tijdschrift ('bulletijn') en de almanak Beschaven – Civiliser uitgegeven door de Maatschappij. Dit wordt aangevuld met eerder toevallig aangetroffen verhalen en verhaaltjes. De inhoud van dit artikel is nog verder beperkt door de herkomst van de gegevens: overwegend Oost-Vlaanderen en vooral Gent tot ca. 1950. Daarom is dit een 'kleine geschiedenis' van liefde voor dieren en dierenbescherming in Vlaanderen. Ondanks de onvolkomenheden eigen aan dit type 'histoire anecdotique' laten de gegevens toe de beweegredenen van de toenmalige dierenbeschermers duidelijk te karakteriseren. Het streefdoel werd naar buiten toe antropocentrisch voorgesteld met nadruk op het nut van bv. veel wilde vogels voor de mens en vooral op de invloed van het gedrag ten opzichte van dieren op dat van mensen onderling. Niet toevallig heette het tweetalige tijdschrift van de Gentse vereniging: 'Beschaven - Civiliser'. In werkelijkheid echter waren de motieven pathocentrisch: men wilde vooral lijden van weerloze dieren vermijden. Dat is in de eerste decennia van de 21ste eeuw nog steeds de overheersende houding in deze materie.

INLEIDING

We kunnen ons nauwelijks voorstellen hoe men vroeger omging met huisdieren die overtalig waren of niet direct nuttig, zelfs als ze tot de meest geliefde soorten behoorden. Loslopende honden, 'rekels' genaamd, werden systematisch vernietigd: doodgeslagen (1). Zelfs nuttige huisdieren werden bepaald niet zachtzinnig behandeld. De prestaties van de officieel aangestelde hondenslagers in onze steden staan nauwkeurig opgetekend in de stadsrekeningen en hun verhaal werd gepubliceerd (2). Niet enkel 'overtollige' honden moesten er aan. Volgens de 'Gazette van Gend' werden er in de winter van 1837 - 1838 drieduizend katten gestroopt in deze stad. Dit getal is gebaseerd op de verklaringen van vellenverkopers die verder beweren dat de huid van katten van betere kwaliteit is in de winter. Hun vlees wordt als lekker bestempeld (3). Dit om even heel bondig te situeren in welke harde leefwereld het hiernavolgende zich afspeelt.

Daar kwam reactie tegen. In Engeland ontstond in 1824 de eerste Vereniging voor Dierenbescherming en een eerste wet tegen mishandeling van honden werd er in 1835 aangenomen (4). In België werd een dergelijke vereniging in 1863 opgericht. In 1908 stichtte de Brusselse pionier Jules Ruhl het nu oudste Belgische dierenasiel Veeweyde. De zeer actieve inrichtende vereniging beperkte haar activiteiten niet tot het Brusselse. Ze maakte propaganda voor dierenbescherming tot in de kleinste dorpjes (afb. 1).

21

Afb. 1. De Brusselse vereniging Veeweyde propageerde actief de dierenbescherming op het Vlaamse platteland. Deze emailplaat hing destijds aan het vroegere gemeentehuisje van Leuwergerm, nu Zottegem (met dank aan Hugo De Smaele).

In 1867 werd ook in België wetgeving van kracht die misdrijven tegen dieren beoogde, maar die had vooral het verhinderen van schade aan andermans dieren tot doel. De gevallen behoorden tot de categorie misdaden en misdaden tegenover eigendommen. De bescherming van het eigendomsrecht stond centraal, niet de dierenbescherming (5). Weliswaar werd toen ook al wreedheid tegen dieren, met name 'buitensporige' mishandelingen begaan

door of op gezag van de eigenaar gevisieerd maar die toepassing bleef zwak. Men bekommerde zich vooral om het lot van trekdieren (waarover verder meer) en men ging in tegen het organiseren van diereengevechten. Daarvoor waren er stedelijke politiereglementen van kracht. De algemene Belgische wet op de dierenbescherming, de eerste die naam waardig, bekend als de wet Asou, kwam pas in 1929 tot stand (6). Ook initiatieven van privé personen gingen in die richting.

Voorafgaand aan de beschrijvingen uit de werkelijke ontstaansperiode belichten we enkele snapshots van al of niet 'echte' dierenliefde in vroeger eeuwen, maar het verhaal komt pas goed op gang in de laatste decennia van de 19de eeuw.

IN DE PREHISTORIE?

Een voorwaar uitzonderlijke archeologische vondst: beenderresten van een oudere man met zijn hand boven het skeletje van een hondenpup, samen begraven zowat 10.000 à 12.000 vC ergens in het huidige Israël (7). Dat kan niet anders uitgelegd worden dan als een uiting van liefde en waardering voor dieren in een ver, heel ver verleden. En zo zijn er nog meer archeologische bevindingen, gaande van zorgvuldig behandelde Egyptische dierenmummies tot kostbaar getuigde paarden begraven samen met hun 'koninklijke' eigenaars in de centraal - Aziatische permafrost. Het feit dat die dieren geofferd waren - ons ondermeer bekend uit het bijbelverhaal van Abraham – betekent daarom niet dat ze slecht behandeld werden. Integendeel: in die context werden ze hoog geëerd en piekfijn verzorgd.

Dergelijke archeologische vondsten zijn bij ons voor wat de prehistorie betreft (nog) niet gedocumenteerd. Wel werden sporen van niet bepaald zachtzinnige manieren van dierhouderij (loopbeenletsels door vastbinden, gebitletsels) aangetroffen (8). Maar toch ... De in de inleiding geschetste taferelen met hondenslayers en dergelijke mogen niet gegeneraliseerd worden. Het is uiterst moeilijk inzicht te krijgen in het al of niet bestaan in het verre verleden van bekommernis om dierenwelzijn, los van gevoelens voortspruitend uit het materiële voordeel dat dit voor de mensen kon opleveren. Maar dergelijke gevoelens moeten wel degelijk een rol gespeeld hebben in de domesticatie van dieren, ook in onze streken.

Misschien mogen we ons toch voorzichtig wagen aan een veronderstelling gebaseerd op de selectie door domesticatie van zogenaamde 'juveniele' trekken onder de huisdieren zoals beschreven door Konrad Lorenz. Door uitselcteren van de minst schuwe en minst agressieve individuen ontwikkelden zich huisdierlijnen met genetisch vastgelegde 'aangename', vriendelijke of toch als minder bedreigend ervaren morfologische en gedragskenmerken: korte 'lieve snoetjes', een groot gewelfd voorhoofd, grote ogen, mooi ronde wangen, kwispelstaarten, 'dankbaar' kijken, enz... Deze vormen een geheel van

stimuli die mensen (en sommige andere dieren!) er toe brengen goed zorg te dragen voor kinderen en jonge hulpeloze diertjes, ook van andere soorten (9). Ook niet toevallig is het beeld dat kinderen van de niets en niemand ontziende natuur opgeleefd krijgen gekleurd door de voorstelling van Bambi à la Disney of van 'schattige' weerloze panda's in dierentuinen. Van misleiding gesproken ...

Men kan zelfs de vraag stellen of onder de jagers-verzamelaars levend in uiterst precaire situaties, de groepjes en personen met meer empathie voor dieren soms een selectief overlevingsvoordeel konden hebben tegenover anderen. Huisdieren waren immers op zeer diverse manieren nuttig om te overleven. Moeilijk te bewijzen, maar toch ... :

BEVOORRECHTE BEESTJES VANAF DE ROMEINSE TIJD

Verzorgd en geofferd

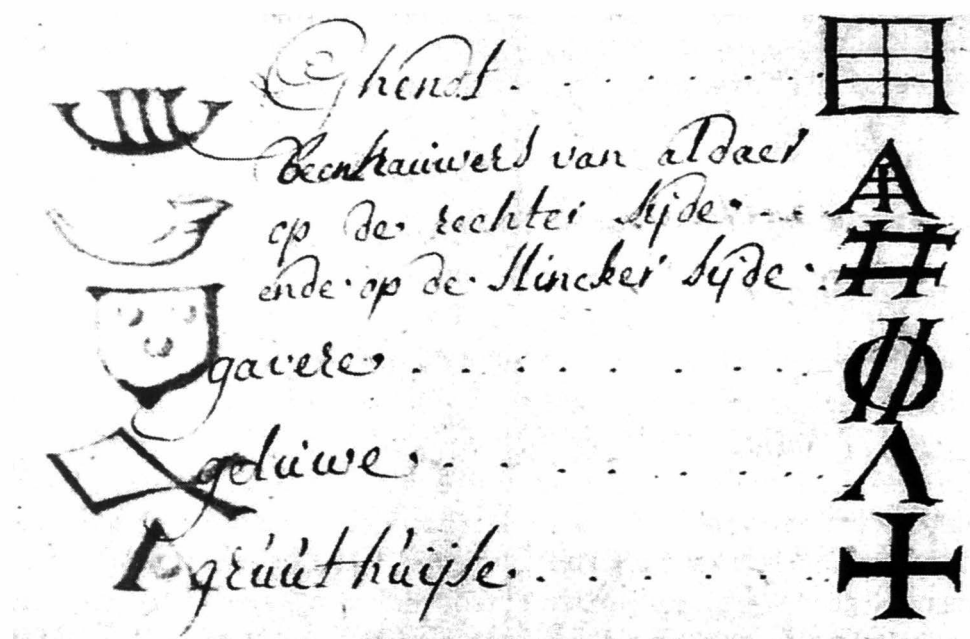
Archeozoölogisch onderzoek reveleerde dat grote en kleine hondentypes in Noordwest Europa in de Romeinse tijd ontstonden, terwijl er voordien slechts een algemeen middelgroot type voorkwam (10). Gespecialiseerde rassen werden gefokt: grotere jacht- of waakhonden en kleine troetelrassen. Uit die tijd dateert ook een voor wat onze streken betreft eerste archeologische aanwijzing voor uitgesproken zorg voor dergelijke dieren: een schedel van een kleine hond gevonden in Tongeren met tandverlies en sterke tandslijtage laat veronderstellen dat minstens dit dier aangepaste voeding kreeg. Het leefde veel langer dan normaal met een dergelijk gebit kan worden verwacht (11). 'Tempelhonden' werden gekweekt en opgedragen aan de geneesgod Asclepius en aan Minerva, onder meer in Bath in het zuidwesten van Engeland.

In deze context mogen ook de rituele bijzettingen – ook in onze streken - van dierenlijken niet vergeten worden. Grafvondsten vanaf de Romeinse tijd tot in de zesde eeuw getuigen van de waarde die men zowel aan gezelschapsdieren als aan nutdieren hechtte. In een Tienense tumulus (Grijpenveld) vond men naast voedselgiften resten van volgende bij het begrafenisgebeuren geofferde dieren: minstens één paard, zes honden, twee lammetjes, een speenvarken, vogels en vis (12). Hoewel dit ons luguber lijkt, kan het niet anders dan dat men in die tijd hoge waardering had en bijgevolg veel zorg droeg voor de offerdieren en hun soortgenoten.

Herdershonden, jachthonden en troeteldiertjes

Ook bij ons bestond er dus in vroeger eeuwen oprechte liefde voor dieren, vooral voor honden. Niet alle honden deelden het risicovolle bestaan van de 'rekels', niet om het even welke hond kon zomaar doodgeslagen worden. Dat was uitgesloten voor waakhonden en voor herdershonden (bij ons vooral

koewachtershonden, koehonden: de Vlaamse Bouvier, afgeleid van 'boeuf': rund) en bovenal voor jachthonden die gemerkt waren (afb. 2). Jachthonden houden was het voorrecht van de adel en andere rijke lui. In sommige steden bepaalde de reglementering dat enkel lieden in het bezit van een rijpaard, een vaatje zout of andere dure goederen er een jachthond of een grote hond mochten op na houden. In Gent mochten ook de leden van de vrije beenhouwersnering jagen en over jachthonden beschikken en dit tot in 1540 toen Karel V dat voorrecht na de Gentse opstand afschafte.

Afb. 2. Dit syn de marcken van den honden van sommige prochien ende heerlichheden ... ten jaere 1502 ende andere (uit het Rijksarchief Brugge, fonds Boesinghe nr. 424A; met dank aan Lorette Van Waesberghe en Maria Negroni). Men herkent het merk van Gent en van de Gentse beenhouwers.

Middeleeuwse hondenslagers moesten oppassen met kleine hondjes. Die konden toebehoren aan rijke en machtige dames (afb. 3). Hoe kleiner de hond, hoe chiquer het stond. Bij schoothondjes kon dood slaan dan ook niet door de beugel. En nog wel letterlijk. Vandaar een Amsterdams stedelijk reglement als dit: *Soo en moeder niemant honden houden, uutghenomen cleyne honden die door een voetyser van een zadel moghen en niet groter (honden) te houden, dan die doer den boghel moghen*. Vroeger mochten er dus binnen de stadsmuren alleen kleine honden worden gehouden die door een ijzeren (stijg)beugel pasten. De uitdrukking 'niet door de beugel kunnen' zou hieraan ontleend zijn, zo neemt men aan (13).

Middeleeuws gevoel voor dierenleed?

Een mooi verhaal opgetekend in een zogenaamd mirakelboekje uit Zaffelare, deelgemeente van Lochristi, met een kerk toegewijd aan O-L-Vrouw en de heilige Petrus, lijkt op het eerste gezicht te wijzen op een medegevoel voor het leed van dieren. Het werd opgetekend vóór 1573 (vermoedelijk omstreeks 1540), maar is zo goed als zeker nog een paar eeuwen ouder dan de optekening zelf. Het gaat als volgt (in hedendaagse taal overgezet) (14):

Jan Muelaert, heer van Eksaarde (buurdorp), achtervolgde tijdens een jachtpartij een hinde tot op het kerkhof rond de kerk van Zaffelare. Het dier vluchtte het gebouw binnen tot bij het beeld van O-L-Vrouw. De jachthonden bleven achter en lieten de prooi met rust, maar de verbolgen jager stormde binnen. Daar vond hij de hinde voor het Mariabeeld, rustend met de voorpoten op het altaar om er beschutting te vinden. De jager nam zijn steekwapen, een takkenspriet, stak het in de flanken en de hinde stierf. Maar de man werd ter plekke blind geslagen en blind bleef hij zijn leven lang. In het 16de eeuwse Nederlands klinkt de belangrijkste passage als volgt: (de jager vond) *die hynde voor marien beelde metten tween vooersten voeten ofte poeten up den houtaer (altaar) omme bescut te zijne.*

De Muelaerts waren nazaten van de heren van Gavere en ze behoorden in die hoedanigheid tot de hoge Vlaamse adel. Een Jan van Gavere, gezegd Muelaert, was heer van Eksaarde in 1277. Een kleinzoon en naamgenoot van hem leefde omstreeks halverwege de 14de eeuw. Eén van die twee dus kreeg op die gedenkwaardige dag zijn welverdiende straf. Waaraan had de edele heer Muelaert zich hier zo bezondigd in de ogen van tijdgenoten? Dat het wreedheid jegens dieren zou geweest zijn, mogen we gerust vergeten. Het kunnen twee zware vergrijpen geweest zijn. Hij had de kerkvrede verstoord door te doden en bloed te vergieten in een vluchtplaats waar achtervolgden - zeer tijdelijk - veilig waren. Meer prozaïsch is een tweede overtreding: de heer had zich niet beperkt tot jacht op zijn eigen domein, hij was het territorium van een andere, nog machtiger 'heer' binnengedrongen. Zaffelare hoorde immers toe aan de Gentse Sint-Pietersabdij.

Dergelijke ontroerende verhalen circuleerden er nog wel meer in de late middeleeuwen, denken we maar aan deze verbonden aan de patroonheilige van de dierenbescherming Sint Franciscus.

Van Keizer Karels paard

Keizer Karels paard had lang trouwe dienst gedaan. Nu was het oud en versleten, het kon niet meer draven en de keizer wou het niet meer. Maar wat er mee gedaan. Men kon het toch niet laten sterven. "Jaag het in de stad", zei hij tot zijn stalknechten, "de een of de andere zal het wel meenemen". Ja ... het paard liep heel de stad rond, maar niemand raakte het aan en het kwam

uiteindelijk naar het paleis terug, waar het voor de poort bleef staan. Het begon zich te schuren aan de muur en zo gebeurde het dat het toevallig de bel raakte, die hevig klonk.

“Wat mag dat zijn”, vroeg de keizer verwonderd. De bediende ging kijken. “Sire, het is je weggejaagd paard”. “Wat betekent dat?” vroeg de grote man. “Dat betekent dat gij al uw bedienden in hun ouden dag een pensioen geeft terwijl gij het paard dat u zoveel diensten bewees, aan zijn ellendig lot overlaat”.

“Gij hebt gelijk”, zei keizer Karel. “laat het beest aanstands terug naar de stallen leiden. Werken kan het niet meer; ik zal het voeden zolang het leeft” (15).

Dit verhaaltje dat verteld werd over keizer Karel V (1500-1555) behoorde, net als de meeste van de legenden rond die figuur, oorspronkelijk tot een vertelcyclus rond Karel de Grote (742-814). Elke die zich onheus behandeld voelde, en zijn zaak wilde laten beoordelen, kon aan een bel trekken die de keizers hadden laten ophangen, zo wil het verhaal. Het motief van de bel komt ook voor in andere legenden. Het is zelfs nog ouder dan Karel de Grote. We vinden het terug bij de blinde Oost-Romeinse keizer Theodosius en het sluit perfect aan bij een andere overlevering vooral bekend in het antieke Perzië en in het Middellandse Zeegebied, waar het meestal een ezel was die aan de bel trok.

26

Hier komt een glimp van dierenliefde of zelfs dierenbescherming om het hoekje kijken. Het moraliserende verhaal over de ondankbare behandeling van dieren in hun oude dag, na een leven in trouwe dienst van de meester, herinnert aan de rebellie tegen de meester van de slecht behandelde dieren in het populaire Grimm sprookje van de Bremer stadsmuzikanten. Maar het Keizer Karel verhaal was daarvoor niet bedoeld. Het moest de edelmoedigheid en zin voor rechtvaardigheid van de heerser illustreren.

ONTSTAAN VAN DE DIERENBESCHERMING (19DE EEUW)

Arme vogeltjes anno 1869

In 1869 gaf het Willemsfonds een boekje uit dat wellicht de vroegste consistente propaganda voor dierenbescherming in onze streken bevat, in het Nederlands althans. Het was het bekroonde antwoord op een prijsvraag ingesteld door de Brusselse ‘Maatschappij ter Bescherming der Dieren’ en gepatroneerd door de stad Gent. *De Menschen en de Dieren door Mevrouw Sophia* (afb. 3 en 4) was van de hand van Sophia MacLeod, geboren Fredericq (16). De dame zelf, haar tijd ver vooruit, had het boven alles voor dierenwelzijn. Ze geeft in de zoetsappige en zwaar moraliserende trant van die tijd, tal van voorbeelden van dierenmishandeling. Telkens opnieuw argumenteert

ze dat de dieren nuttig zijn voor alles en nog wat en dat ze daarom met respect moeten benaderd worden. Vooral het voor ons onbegrijpelijk geworden maar destijds wijd verspreide zinloos doden van allerhande kleine wilde dieren neemt ze op de korrel. Hieronder een voorbeeld van een nu totaal verdwenen praktijk opgemerkt tijdens het omploegen van een stuk land waar kwikstaartjes (*paardenwachterkens*, uiterst nuttig!) naar wormen zoeken.

Afb. 3. (Links) Een wedstrijd voor teksten over dierenbescherming. De vroegste propaganda voor daarvoorin de Ugent collectie Vliegende Bladen 'Protection des animaux', met nog een tweede bijna identieke affiche uit het daarop volgende jaar 1866, maar zonder vermelding van de initiatiefnemer, de Brusselse Maatschappij Veeweyde.

Afb. 4 (Rechts) De bekroonde tekst van Sophia MacLeod, geboren Fredericq, hier in de tweede uitgave door het Willemsfonds 1871.

De jongeling, die achter den ploeg ging, had ook de kwikstaarten in 't oog, en, terwijl hij met een hand den ploeg hield en met de andere zijn twee schone paarden bestuurde, sloeg hij van tijd tot tijd eenen gretigen blik naar die vogels. .. Hij dacht aan ... iets, waaraan hij altoos dacht, als hij een vogelken zag, en dat was, aan zijne balpijp. Hij had dat tuig willen bij de hand hebben om de schone schepsels dood te blazen. Die jongeling, moet ge weten, was lid van een maatschappij balpijpbazers, die zich op de dorpsplaats 's zondags vermaakten met houten vogels van een hoge spil te blazen – daar is juist geen kwaad in gelegen – maar hij en al zijne medematen hadden de gewoonte hunne behendigheid vooral op levende vogels te oefenen, gelijk alle balpijpbazers doen. Want vogels doden wordt een drift bij al de jongelingen, die zich aan het balpijpbazen overgeven.

Niet alleen de dorpen maar de grote steden ook zijn met balpijpmatschappijen gestraft. Daar worden de openbare wandelingen ook door balpijpbazers afgelopen, men ziet ze met hun moordtuig rondsluipen, in de bomen

loeren en naar elk vogeltje eenen bal jagen. Soms wordt een vogeltje, dat tot grote verlustiging der wandelaars, blij en zorgeloos zit te orgelen en te zingen, te midden van zijn liedje door die ongevoelige kerels verraderlijk van den boom geblazen.

Sois libre, oiseau !

Afb. 5. Bevrijdt de vogeltjes! (Uit Beschaven - Civiliser, collectie DSMG, Sint-Amandsberg)

28

Het door Sophia gekozen voorbeeld van de kwikstaartjes illustreert goed hoe men qua motivering in die tijd niet verder kwam dan het benadrukken van het nut van talrijke wilde zoogdieren en vogels, nut voor de mens wel te verstaan. De motivering was met andere woorden anthropocentrisch. Vermoedelijk terecht veronderstelde men dat de plattelandsbevolking enkel voor dat argument gevoelig was. Tot in de vijftiger jaren van de vorige eeuw was het zoeken van nesten en het eieren roven van vooral zangvogels een ware obsessie voor de dorpsjeugd, een prestigeslag onder de jongens onderling (17). Vooral in het voorjaar ging het er hard aan toe: slechts weinig eerste legsels overleefden. Onder de volwassenen was het vogelvangen in de herfst, de vogelvangst met netten, voor sommigen een ware passie. Deze praktijk werd in 1972 na bittere strijd verboden. (afb. 5 en 6) Gemeenzaam wordt vogelbescherming ondergebracht onder dierenbescherming, maar de termen 'soortenbescherming', 'faunabescherming' of het meer recent opgekomen begrip 'zorg om biodiversiteit' passen hier beter (18). De bestrijders van vogelvangst ijverden vooral voor natuurbehoud.

Belgisch Verbond tot bescherming der Vogelen

**Algemeen Bestuur: 154, Chaussée,
Houdeng-Goegnies (Hainaut)**

**Nationaal Verzoekschrift
voor 't verbieden van alle Vogelvangst**

Afb. 6. Petitie tegen vogelvangst (uit Beschaven - Civiliser)

Lot van trekdieren

Concrete gevolgen hadden geschriften zoals dat van Sophia Fredericq tijdens de 19de eeuw amper. Veruit de meeste gegevens en initiatieven in die tijd betroffen trekdieren, paarden maar vooral honden (afb. 7 en 8). Niet toevallig ontstonden acties om hun lot te verbeteren in een welstellend stedelijk milieu (19). Ze werden concreet via wetgevende initiatieven uitgaande van hetzelfde milieu dat het toen voor het zeggen had. De geviseerde voerlui en melkboeren, gewone mensen, ondergingen die maatregelen morrend. Ze verweerden zich met het argument dat hun dieren goed verzorgd werden en niets liever deden dan trekken. De aangeklaagde wantoestanden betroffen uitzonderingen. Zowel voor wat betreft het ene als het andere punt hadden ze grotendeels gelijk.

WEEST GOED JEGENS DE DIEREN.

15

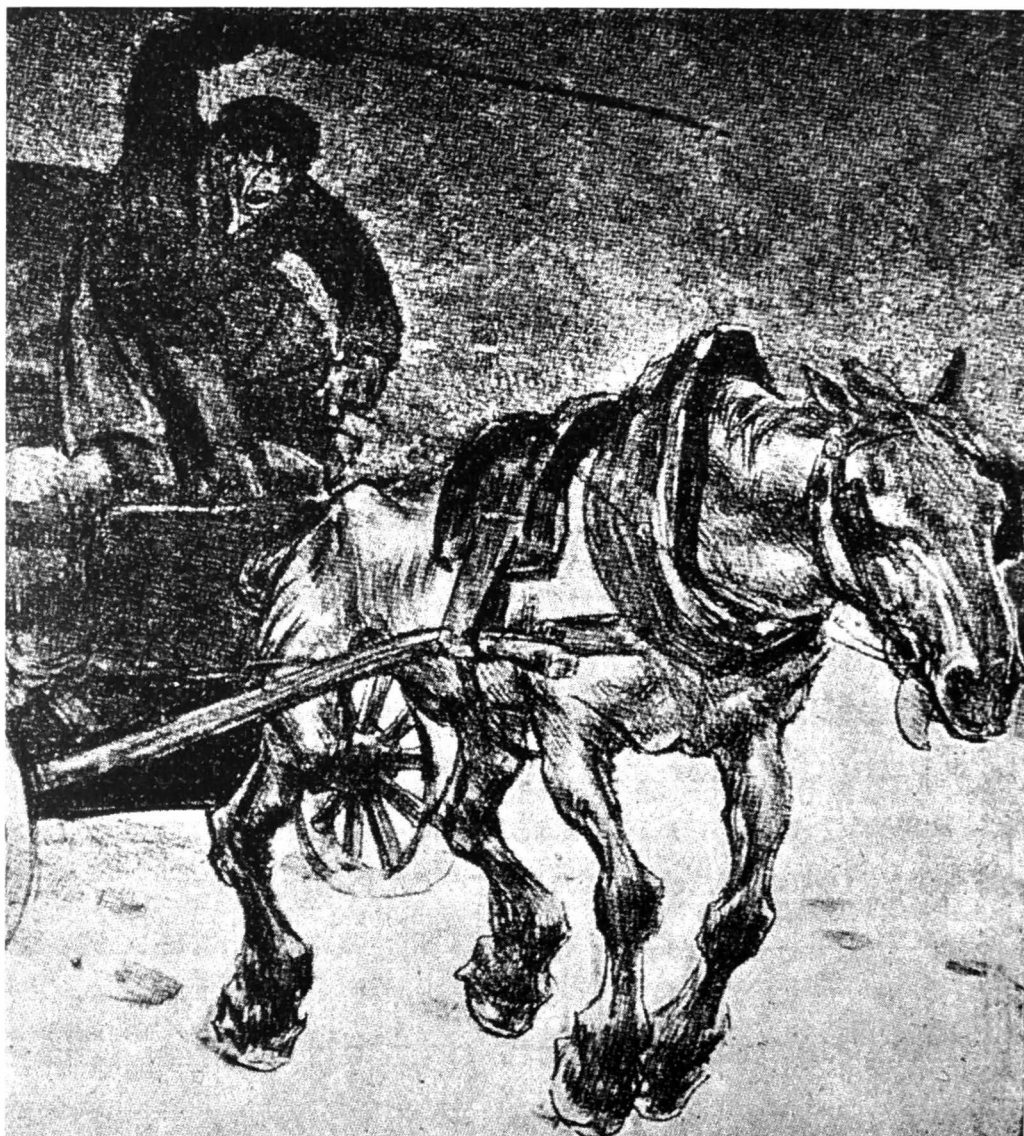
4 les. De Dieren zijn ook gevoelig.

29

Afb. 7. De trekhond uit 'Goedheid jegens Dieren', Antwerpen, 1898.

Onze vroege vaders zouden al lang bezorgd geweest zijn om het hondenwelzijn. Al heel lang zelfs. Een eminente observator van de Gentse scene, Prosper Claeys, gaf een kort uittreksel weer uit een gemeentewet uit 1825, waarbij het voerders van honden- en geitenkarren (geitenkarren, jawel !) verboden werd in of op hun voertuig plaats te nemen (20). Claeys stipte daarbij

Afb. 8. De Zweep. 'Een der grootste misbruiken is wel de zweep'. Uit: *Beschaven – Civiliser. Almanak 1940*).

aan dat dit het vroegste gemeentereglement in die aard was, dat hij had gevonden. In de ons bekende oudere verzamelingen van stedelijke reglementen en van het Vlaamse gewoonterecht ontbreekt eveneens elk spoor van zorg om het lot van dieren (21).

Uit de eerste wetteksten en stedelijke reglementen spreekt echter alleen bekommernis omtrent schade door of aan dieren veroorzaakt. En voor wat 'schade aan dieren' betreft: die was alleen maar erg in zoverre iemands bezit (het huisdier, in dit geval) kon schade lijden, eventueel kon verminderen in waarde. Hoe dat in Gent in mekaar zat, vernemen we uit twee 19de-eeuwse gemeentelijke reglementen, een relatief vroeg en een laat.

Mennen van trekdieren (1825)

Om te beginnen is er het Gemeentelijk Besluit van 4 Januari 1825 (22). Deze *Maetregelen van politie tereynde te voorkomen de ongelukken welke kunnen onstaen uyt den omloop van rytuygen met honden, bokken of geyten bespannen* luiden als volgt :

Art. 1. Alle hoegenaemde rytuygen met eenen of meer honden, bokken of geyten bespannen, zullen door een geschikt persoon, by den dissel of brancar, moeten worden geleyd : diensvolgens zal den geleyder van zulkdanige rytuygen zich niet op noch in hetzelfde mogen plaetsen, maer zonder te verwyderen den dissel of brancar vasthouden. Onder geen voorwendsel zullen de geleyders zich van de rytuygen mogen verwyderen.

Art. 2. De overtreeders aen den bovenstaenden artikel zullen worden gestraft met eene boete van 5 tot 10 guldens, en geval van hervalling, in eene boete van 10 tot 25 guldens, of in een gevang van een tot dry dagen ; beyde deze straffen zullen, ingevolge de omstandigheden, te gelyker tyd kunnen worden toegepast.

Art. 3. In allen gevallen zullen de huysvaders, voogden, en meesters verantwoordelijk zijn voor de boeten tot welke hunne vrouwen, kinderen, weezen, dienstboden of andere onderhoorige zouden worden verwezen.

De tekst loopt voorwaar niet over van compassie voor de aangespannen beesten. Zelfs het verbod op het plaatsnemen van de menners op de karretjes lijkt enkel ingegeven door de zorg om ongevallen te vermijden. En pas-sant zien we nog dat vrouwen, 'onderhorigen' en kinderen in die tijd toch iets meer betekenden dan honden en geiten, maar voor de wet waren zij net zo min verantwoordelijk voor hun daden (en voor bijhorende boeten) als de trekdieren. Dat voorrecht bleef voorbehouden aan huisvaders, voogden en meesters.

Bescherming van trekdieren (1880 – 1898)

Maar de tijden waren aan het veranderen. In 1880 werd een interpellatie gehouden en een voorstel ingediend in de gemeenteraad (en dan nog wel - zeer uitzonderlijk voor die tijd - *en flamand*) door de journalist en boekhandelaar Willem Rogghé om de overbelasting van trekdieren tegen te gaan (23). Hij ergerde zich aan hetgeen er zich dagelijks op straat afspeelde en meende een wettelijke grond tot reglementering gevonden te hebben in het feit dat die scènes de moraliteit van de bevolking in gevaar brachten. Er was inderdaad geen ander wettelijk argument mogelijk. Degenen die vonden dat dieren niet konden door de wet beschermd worden, moesten maar tot de overtuiging komen dat goed gedrag tegenover dieren uiteindelijk in het voordeel van de mens was. De slechte voorbeelden van dierenbeulen leidden immers tot barbarij in de menselijke communicatie onderling (afb. 9). Het voorstel van

Rogg   werd in een commissie begraven, maar er werden in de tachtiger jaren van de 19de eeuw effectief jaarlijks een aantal gevallen van dierenmis-
handeling vastgesteld en vervolgd door de Gentse politie (24).

FIRST STAGE OF CRUELTY.

WILLIAM HOGARTH. *First Stage of Cruelty*

Afb. 9. Wreedheid tegen dieren, het eerste stadium van *The Four Stages of Cruelty*'
(Hogarth, 1751).

In 1888 volgde er een nieuwe poging om tot een stedelijk reglement te komen, ditmaal speciaal voor trekhonden (25). De initiatiefnemer, de medicus en hoogleraar Victor De Neffe, had zich stevig gedocumenteerd. Aan de hand van binnenlandse en buitenlandse voorbeelden suggereerde hij o. a. de trekhonden te laten keuren door dierenartsen en gewichtscategorieën in te voeren. Zo zou een 40 tot 50 kg. wegende hond 250 à 275 kg last mogen trekken. Ook het deken of doek die de voerders onder of boven hun beesten zouden moeten leggen, figureerde in het lijstje voorstellen.

Burgemeester Hippolyte Lippens diende de interpellant uitvoerig van antwoord. Hij had het er om te beginnen lastig mee dat men een veterinaire hondenonderzoek zou invoeren, terwijl men kinderen zonder voorafgaand medisch onderzoek in de fabrieken liet werken. Verder zou reglementering belangrijke kostenstijgingen met zich meebrengen, die de trekhondengebruikers, toch al geen miljonairs, in moeilijkheden zouden brengen. Hij gaf het geachte raadslid onder andere het volgende ter overweging: *Toutes ces mesures (proposées) me paraissent donc toujours devoir aboutir à ce résultat déplorable: frapper le pauvre en lui imposant des dépenses dont les siens devront forcément souffrir. Car ceux que vous atteindrez seront des indigents. Croyez-vous que ce soit de gaîté de coeur qu'ils prennent des chiens pour bêtes de trait? C'est à défaut de pouvoir faire mieux.* En dat deken? Daarvoor zou de hond niet veel respect hebben: *J'en doute ; il la déchira à coup de dents. Mais cette couverture que vous désirez et que je ne demanderais pas mieux que de lui voir donner, ne faudrait-il pas l'enlever à la femme ou aux enfants de son maître?* (26).

Ondanks dit nogal straffe afwijzende antwoord van burgemeester Lippens, grootgrondbezitter en beheerder van vennootschappen nota bene, kwam het nog net in dezelfde 19de eeuw tot gedetailleerde richtlijnen die - voor het eerst - wel getuigen van bekommernis om dierenwelzijn. Ze zijn te vinden in een algemeen reglement op de wegenis, het verkeer en de bebouwing uit 1898 (27):

De geleider van eenen wagen met honden bespannen moet zijn wagen voorzien van eenen schotel om drinken te kunnen verschaffen aan zijne honden, en van deksels (dekkleden) die hij onder de dieren zal plaatsen of waarmede hij ze zal dekken gedurende hunne rust.

Het is verboden als trekdieren te gebruiken honden wier zwakheid, ziekten, gebreken of kwalen, hen hiertoe zichtbaar ongeschikt maken, alsook volle teefjes.

De karren (...) zullen voorzien zijn van eenen ruststaander, ten einde te beletten dat bij het rusten het gewicht op het dier zou drukken.

Het is verboden honden tijdens de grootte hitte in de zon te laten staan.

Trekpaarden in de stad

Niet enkel trekhonden konden op mededogen rekenen, ook oude afgeleefde trekpaarden die na een lange carrière tenslotte eindigden bij een genadeloze voerman die ze amper wat te eten gaf. Daar was wel reden toe. Dat kunnen we afleiden uit het openingsverhaal 'In zijnen ouden dag' van een bundel 'Uit het leven der dieren' verschenen in 1908 (28). Uit de details blijkt dat de auteur Caesar Gezelle, priester en in die tijd leraar in Kortrijk, een dergelijk gebeuren of minstens toch het sterven van een paard persoonlijk en van dichtbij meemaakte.

Paard en wagen moeten een brughelling op, maar het lukt niet meer. Het dier is op:

De voerman is afgesprongen omdat hij geware werd dat er zijn arme djole (tjole, sukkel, woord afgeleid van sollen) "complementen" aan miek. Hij spande zijn zeel in zijn een hand en neep nijdig zijn zwepe in zijn ander. "Jo!" tierde en snokte hij; zijn zweepsnoer kronkelde eerst met een gevaarlijke klets in de lucht, en kapte dan onbermhertig neêstriemend op den knobbeligen peerdenrugge. Het jagende dier rilt van het nijpende wee, en poot al wat het kan, de steenberg op, maar 't is al dat de wagen nog roert. Met de overschot van zijn krachten zet het nog 'nen stap, nen alderlaatsten en dan blijven de kromme voorpooten, geschoord tussen de kalsijribben staan.

34

"Ho!" jaagt de voerman door zijne heesche kele, het kittelt hem, want de bruggeliggers (baliekluiwers, hangjongeren) lachten dat ze hutsen.

"Ho!" en met afzichtelijke wreedheid bonkt zijne zware boerenklomp op 't gespan van den sidderenden balg en de harde pooten. 't Peerd en roert niet. Het klamme zweet staat in witte schuimstrepen boven zijn riemen. Onder de brillappen puilen de groote zoetblinkende oogballen, kijkend voor hem met doodelijken angst en klagende wanhoop.

"Ho!" vloekt de woedende voermansbeeste en de kronkelende zweepslange bijt opnieuw een speur vingerdikke op het lijf van het martelende lastdier.

't Is de genadeslag! De wagen staat als aan den grond vergroeid, het peerd roert stuiptrekkend zijnen voorpoot en met eenen pijnlijken grolzucht zakt het ineen op den grond.

"Nog een voor de saucissemolen" giechelen de bruggeleuren.

Hijgend ligt de peerdebalg te zieltogen te midden eene toegestroomde bende aanschouwers; zware tranen leken uit de wijd open gespalkte oogen die breken vol klagende goedheid: met eenen pijnlijken grijs rekken de dampende neusgaten open voor den laatsten ademtrek; de kop zinkt, de oogen luiken toe.

't Is dood.

Ook veel later nog was ageren tegen 'de zweep' blijkbaar een belangrijk actiepoint voor dierenbeschermers. Getuige volgend fragment uit de Almanak 1940 van 'Beschaven – Civiliser'. Een der grootste misbruiken is wel de zweep.

In België kan men den kleinsten wagen niet ontmoeten, zonder een kilometerlange zweep te zien in de handen van den geleider. Het kind, dat 'paardje' speelt, verlangt een zweep. Eerst dient zij voor het kartonnen paard; later deelen hond of kat ervan mede, en zoo krijgen de kinderen, al spelende, de gewoonte de zweep te gebruiken!

Els eersten raad beveel ik dan ook aan de kinderen geen zweep als geschenk te geven. Tehuis zal de porceleinkas er haar voordeel bij vinden; op straat zullen de oogen der voorbijgangers er bij winnen en de relletjes en vechtpartijtjes tusschen kleine bengels dikwijls vermeden worden. Maar vooral: de kleine zal geen hardvochtige gewoonten aannemen. Hoe wreed is immers die korte, snelle beweging die een koord of snoer striemend doet neerkomen op lijf, armen of beenen (...)

Hondentaks

In 1881 was een nogal discutabele belasting op de honden ingevoerd geworden, de indertijd beruchte hondentaks (afb. 11 en 12) (29). De verantwoording van deze maatregel, maakt een en ander duidelijk. Het groot aantal honden werd aanzien als een gevaar. Lees maar:

Overwegende dat het groot getal honden, die in de stad bestaan, eene voortdurende oorzaak van gevaar is voor de openbare veiligheid en gezondheid, en dat het dringend is dezen staat van zaken te keer te gaan ;...besluit:

Art. 1. Te rekenen van het jaar 1881, zal op de honden eene jaarlijksche gemeentebelasting geheven worden, die als volgt bepaald is

- a) 20 frank voor de dashonden, buldashonden, doghonden of bulhonden, Newfoundlandsche honden en St Bernardshonden (30).
- b) 5 frank voor de honden van elk ander slag.

Art. 2. Zijn van deze belasting ontslagen

- a) De trekhonden en de herdershonden de kudden bewakende.
- b) De jonge honden, zoolang zij gezoogd worden.

Volgen dan een aantal nadere bepalingen, o.a. omtrent de 'hondenmedailje', het kenteken dat de dieren steeds moesten dragen, tenzij het verloren of ongeschikt voor het gebruik geworden was. Het bedrag van die hondentaks was niet van de poes (om bij het beestige onderwerp te blijven). Ter vergelijking: de daglonen van mannelijke vlasspinners, de best betaalde werklieden, in 'La Lys' bedroegen toen 2,5 F (31). Het effect liet zich voelen: de ongeveer 130.000 Gentse inwoners van toen betaalden 25.000 F. aan hondenbelasting in 1881 (er was voor 5.000 F. begroot), 21.112 F. in 1882 (er was voor 25.000 F. begroot) en 18.115 F. in 1884 (er was 18.000 F. begroot) (32).

464

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN.

BELASTING OP DE HONDEN.

Jaar 1934. Kantoor

Ontvangen van Mr *Peplau de - Lisonand*

de som van *48* frank (.. *30* fr. taks + 60 ope.).

a) als provinciale belasting op *werk hond*

gewone hond

hond dienende tot de jacht.

b) als hondenverkooper. *De Ontvanger der rechtstreekse*

den *21 - 3* 1934. *belastingen,*

Afb. 10. Bewijsje hondentaks (recto, DSMG, Sint-Amandsberg, Vliegende Bladen).

HONDENTAKS.

Daar de taksen op de honden zeer gerezen zijn, zullen veel ongelukkige dieren op straat geworpen worden en ronddwalen.

Menschen, doet toch alles wat gij kunt om deze dieren naar het schuthok te brengen. Dat ieder goed hart er in zijne omgeving voor zorg door raad of daad, om de beestjes niet nutteloos te laten lijden.

Breng ze naar het schuthok, alle werkdagen open van 1 tot 5 uur.

Afb. 11. Oproep in Beschaven – Civiliser, 1923.

Uit deze cijfers kunnen we afleiden dat er voor zowat 4.000 honden belastingen betaald werd in 1881. Zeg maar één hond per 30 inwoners. We konden niet achterhalen of de daling van de ontvangsten het gevolg was van belas-

tingsontduiking door een onbekend aantal 'stratiers' (honden van onbestemd ras), dan wel of een overeenkomstig aantal beesten, allicht overwegend van hetzelfde nobele ras, het mocht bekopen en van de stadsbodem verdween.

Wat zat er achter deze belasting? Was het werkelijk in de eerste plaats de bedoeling het aantal honden te beperken, of was het om de stadskas te spijsen? Of speelde er nog een ander motief? Dat zouden we kunnen afleiden uit wat César Fredericq, huisdokter in de Gentse Sleepstraat, in 1867 in zijn succesvolle 'Gezondheidsleer voor alle standen' het volgende schreef over honden van doodarme, erg klein en slecht behuisde mensen, zo talrijk in die tijd (33):

Hun huis is doorgaans te klein voor het getal mensen dat het bevat. De kinderen zijn onrein en zwak, het ontbreekt hen aan verschoon van linnen en beddegoed; en daarbij nog honden houden! Dat alles geeft een eigenaardige walgelijken geur aan die woningen. Maar indien gij u veroorlooft hier eene opmerking over te maken, dan begint de man of de vrouw met de lof van den hond te zingen. Het is zulk een braaf beestje, een zacht en trouw dier, enz.

Dat de hond een trouw en vernuftig dier is, willen wij niet betwisten, maar men vergete ook niet dat de kinderen meer waard zijn dan de honden. Een hond neemt dagelijks het aandeel voedsel van een kind weg. Indien gij geen overvloed bezit, waarom wilt ge dan immers nog honden voeden? Nu hoort gij de vrouw die u opnieuw in de rede valt: Maar Mijnheer, men kan toch zonder beesten niet zijn.

Er bestaat een algemeen vooroordeel onder de werkende klas, namelijk dat men huisdieren moet houden ten einde de menschen van den huize tegen ziekten en plagen te bevrijden. De plagen die anders de mensen zouden aanranden, vallen op de dieren, zeggen zij. Indien gij naar bewijzen van dat gezegde vraagt, zal de vrouw u antwoorden dat zij nooit anders gehoord heeft; hare ouders hebben het haar zo geleerd, en nu leert zij dat aan hare kinderen. En op deze wijze worden dwaling en bijgeloof zonder onderzoek van hand tot hand overgeleverd en voortgezet.

In de steden zijn de huisdieren bij de werkende klas eene groote oorzaak van onreinheid; en verre van de plagen van de mensch af te weren, zetten zij integendeel soms wel ongedierte, plagen en ziekten aan den mensch over.

Fredericq kende de toestanden en hij wist allicht waarover hij het had, al overdreef hij de rol van de hond als aanbrenger van infecties bij de mens sterk. Het effect op het hondenbezit van minder begoeden liet zich voelen. In de dertiger jaren van de vorige eeuw hielp de hierna nog te bespreken Maatschappij voor Dierenbescherming in een aantal gevallen om de hondentaks te betalen (34).

Protest tegen diereengevechten

Het organiseren en bijwonen van diereengevechten, vooral gehouden tussen dieren van dezelfde soort, was al sinds 1867 verboden door de nationale Belgische wetgeving (35). Toch bleven sommige vormen van die 'sport' nog lang clandestien verder leven. Denken we maar aan de hanengevechten, destijds ook bij ons populair (afb. 12) en ze worden nog tot op heden gehouden in sommige streken.

Défendu par la Loi.

Durant un combat de coqs, des spectateurs obligent des agents de la police judiciaire à se retirer.

Dans une grange située près de la chaussée de Wacken, au hameau Bellevue, à Thielt, des amateurs avaient organisé un combat de coqs. Soudain, des agents de la police judiciaire de Bruges, arrivés en auto, firent irruption. Les spectateurs prirent leur intervention de mauvaise part et délivrèrent deux contrevenants des mains de la police. Finalement, l'attitude hostile de la foule obligea les agents à se retirer.

Où allons-nous ?

Afb. 12. Protest tegen hanengevecht in Tielt. In *Beschaven - Civiliser*, 1935 nr. 65.

Sporen van protest tegen diereengevechten konden we in de beschikbare, hoofdzakelijk Gentse documentatie nauwelijks vinden. Een enkele informatie betreft een nogal speciaal type, de rattenpakkerswedstrijd (36). Honden die ratten in razend snel tempo konden doodbijten, stonden vroeger hoog in aanzien. Men noemde ze rattenvangers, 'rattenpakkerkes' of ratiers (chiens ratiers). Wanneer men op boerderijen, in bakkerijen, enz., begon te vermoeden dat er zich ergens een groep ratten, een rattennest, ophield, werd er zo'n hond bijgehaald. De vluchtmogelijkheden werden zoveel mogelijk afgestopt en de schuilplaats werd plots vrijgemaakt. Van de hond werd verwacht dat hij de wegsputtende ratten in no time kapot zou bijten.

Men maakte er ook een 'sport' van. Op 12 oktober 1885 werd in de spektakelzaal Valentino aan de Gentse Kuiperskaai, het uitgaanscentrum van toen, een wedstrijd rattenvangen gehouden. Het evenement stond open voor om het even welk ras. Het aantal ratten waarmee de honden geconfronteerd werden, was afhankelijk van hun gewicht. Dieren van meer dan 10 kg bijvoorbeeld kregen acht ratten op het menu, honden van minder dan 4 kg drie. De arena was een afgerasterde verhoogde plankenvloer van 4 op 7 meter. De tijd nodig om het toegemeten rattenaantal dood te bijten of buiten strijd te stellen, werd gechronometreerd. Er moest een behoorlijk zware inleg be-

taald worden: tien frank te verhogen met 50 centiemmen per gedode rat. Ter vergelijking: een landarbeider verdiende in die tijd niet veel meer dan één frank per dag. De prijzen bestonden uit een gedeelte van het toegangsgeld, een zilveren medaille en een erediploma. Het entreegeld bedroeg één frank. Kinderen beneden de 12 jaar mochten aan halve prijs binnen. Op de bewuste dag waren er 8 deelnemers. De eerste prijs ging naar Duc, een 10,5 kg zware Fox Terrier, die 8 ratten doodde in 48 seconden.

Het was de eerste en het bleef ook de enige wedstrijd aan Kuiperskaai. Burgemeester Lippens schorste de geplande en al aangekondigde volgende wedstrijden. Er vonden er nog wel plaats buiten de stadspoorten, meer bepaald in de herbergen aan de Antwerpse Steenweg te Sint-Amandsberg, de thuishaven van de initiatiefnemers. De deelnemersbijdragen waren echter lager en de prijzen werden betaald uit inleggelden van de wedders. Vermoedelijk werden er nog wel meer van dergelijke evenementen gehouden op het plateland.

Dergelijke gevechten verdwenen in onze streken. In één enkele gemeente, Zaffelare, bleef nog heel lang een eigenaardige 'schietsport' bestaan, de zogenaamde rattenschieting. Dit betrof echter geen georganiseerd gevecht tussen dieren, maar een 'gevecht' van mens tegen dier, vergelijkbaar met de jacht. De plaatselijke handboogschutterij Sint-Sebastiaan organiseerde er jaarlijks een wedstrijd waarbij de leden doosjes met levende ratten konden neerhalen. Na veel protest, ook in de nationale pers uitvoerig weergegeven, werd dit uiteindelijk in 1988 verboden.

Guido Gezelle: theocentrische dierenliefde

Vooraleer over te stappen naar de meest bloedigste eeuw uit de geschiedenis van mens en dier, de twintigste, moet nog een heel andere motivering voor dierenbescherming vermeld worden. De opvatting dat de dieren Gods schepsels zijn en daarom onze eerbied en liefde verdienen. Deze theocentrische motivering kent een voorgeschiedenis die teruggaat tot de middeleeuwen. Werelddierendag wordt gevierd op 4 oktober sinds 1930. Die datum werd uitgekozen omdat het de gedenkdag is van Sint - Franciscus van Assisi, een heilige met groot respect voor al het leven en dat van dieren in het bijzonder (37). De Islam kent gelijkaardige gevoelens. Het hindoeïsme en in het bijzonder het Jāinisme koestert extreme eerbied voor het dierenleven.

In ons taalgebied was Guido Gezelle de grote vertolker van dergelijke gevoelens (38). Het waterkevertje 'het schrijverke' schrijft in zijn bekende gedicht voortdurend 'de name van God'. Niet enkel dieren: in 'Schuldeloos blommeke lief' heet het:

God, hoe is 't minste van al
't oneindige werk Uwer handen
God, hoe is 't minste van al
toch wonderlijk voor die U kent

Hier moet wel aan toegevoegd worden dat theocentrische dierenliefde in conflict kan komen met de het scheppingsverhaal in Genesis (hoofdstuk I, vers 26): 'En God zeide; laat ons mensen maken, naar ons beeld, naar onze gelijkenis; en dat zij heerschappij hebben over de vissen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over het vee, en over de gehele aarde, en over al het kruipend dat op de aarde kruipt'.

De theocentrische dierenliefde is in het Westen zo goed als vergeten. Het liefvallige natuurbeeld werd echter overgenomen in de Verlichting, met name door J.J. Rousseau met zijn 'Bon Sauvage'. De natuur werd niet meer aanzien als schepping van de oneindig goede God, maar als waarde op zich ... hoewel als puntje bij paaltje komt, nog altijd ten dienste van de mens. Dit beeld van de 'goede natuur' wordt kinderen vanaf prille leeftijd ingepompt door opvoeders en media. Gezelleaans vloeide ongemerkt over in Disneyaans.

OORLOGSPAARDEN IN DE 20ste EEUW

40

Gigantische dodentallen

De twintigste eeuw werd de eeuw van de grote wereldoorlogen. De tijd van de 'heldhaftige' cavaleriecharges was definitief voorbij maar dat betekende daarom nog niet dat het paard afgedaan had. Voor ons is het wel verrassend te vernemen hoe in die oorlogen het zwaar gemechaniseerde en geïndustrialiseerde moordapparaat nog steeds ondersteund werd door dieren, vooral trekpaarden die de zware legertrossen vervoerden, de kanonnen op de slagvelden sleurden en materiaal en volk over onberijdbare bergpassen vervoerden. Legerhonden trokken mitrailletten naar voorposten of bezorgden net als duiven boodschappen.

De verliezen aan paarden waren gigantisch, even goed als aan mensen. Aan het Westelijk front alleen al zouden in W.O. I meer dan 8 miljoen paarden gestorven zijn aan verwondingen, uitputting of infectieuze ziekten. Bij dergelijke cijfers spreekt men steeds over paarden, maar eigenlijk moeten we het over paardachtigen hebben. In de opgegeven cijfers zijn immers ook talloze gesneuvelde muilezels en muildieren begrepen. Enkele detailcijfers (als we het zo mogen uitdrukken):

In 1917 had het Engelse leger meer dan 1 miljoen paarden en muilezels verdeeld over verschillende fronten. De barre omstandigheden zorgden voor zware verliezen vooral onder de trekdieren die de kanonnen door de modder

sleurden. Over de hele oorlog gingen 484.000 'Engelse' paarden verloren: one horse for every two man ... (39) Duitse statistieken vermelden 1.236.000 slachtoffers in 1914 - 1918 (40).

De gegevens uit W.O. II zijn nog hallucinanter. In totaal zouden 2,5 tot 2,75 miljoen paarden en andere eenhoevigen 'in deutschen Dienste' gestaan hebben (31,1% uit Duitsland zelf herkomstig, 52,7% opgeëist in de bezette gebieden, de overigen aangekocht). De verliezen werden op 1,5 tot 1,75 miljoen geschat. Dit is 59%, een percentage dat het midden houdt tussen de 30% gesneuvelde soldaten in de Duitse legers in het algemeen en de hoogste dodeloos (85%) onder de U-boot bemanningen.

Daarnaast waren er uiteraard nog de Russische, Franse, Ottomaanse, Italiaanse ...

Zieke oorlogspaarden in 1914 - 1918

In de eerste wereldoorlog werd een niet onbelangrijk aantal van die dieren in onze streken gedood of gewond. Maar dat was nog niet alles. De grote concentraties van paarden brachten een snelle verspreiding van epidemische ziekten met zich mee. De toenmalige diergeneeskunde stond meestal machteloos. Hun instrumenten en geneesmiddelen boden amper hulp bij niet al te ernstige kwetsuren (afb. 13). Toevallig bleef een pakkende Gentse beschrijving daarvan bewaard. Gent fungeerde de hele oorlog door als knooppunt van het operatiegebied achter het front (Etappengebied) van het vierde Duitse leger, in het bijzonder voor de ravitaillering, voor het (extreem bureaucratische) bestuur van militairen en burgers, en last, but not least, als 'hersteloord' voor gewonde en zieke soldaten en ... hun paarden.

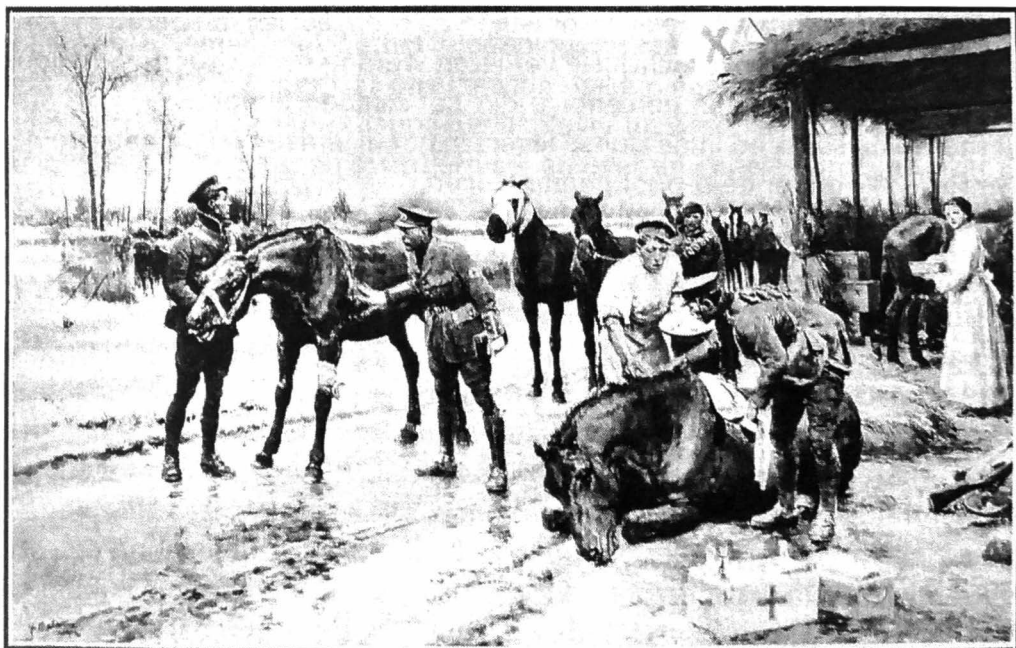
In de uitgestrekte meersen van Drongen en het Gentse westen, en overal waar grasland voorhanden was, zag men duizenden ongelukkige soldatenpaarden, de schurftige huid vol wonden en vuil, levende skeletten, elkaar de laatste grassprietjes betwistend. De linnenblekerijen dienden als stallen.

De werklozen verzamelden de uitwerpselen van de zieke paarden om hun lapjes aardappelveld te bemesten: al onze publieke tuinen, de grasperken onzer lanen en ons mooi stadspark waren in geïmproviseerde groentetuintjes herschapen.

De ongelukkige paarden stierven bij honderden. Soldaten ontaard door de afschuwelijke krijg wierpen de krengen op grote wagens. Mijn gemoed schoot vol wanneer ik, onder het voorbij rijden, de wijd open ogen en ontblote tanden van die arme slachtoffers zag. Heel hun uiterlijk scheen één afschuwelijk lachen, als hadden ze nog slechts een spottend grijnzen over voor de mensen die hen de dood hadden ingejaagd. In de Assels lagen geregeld paarden te sterven. Arme stumperds probeerden uit de sloot te drinken, stortten er in, misten de nodige kracht om zich er uit te helpen, en bleven zo zitten tot hun

bewakers hen met touwen en kettingen er uit sleurden.

Ten dode opgeschreven dieren werden geslacht, en zo erg was het met de zedelijkheid gesteld dat de soldaten er geen bezwaar in zagen hun bloedig werk op straat te verrichten onder het oog van honderden kinderen.

42

Afb. 13. Blue cross, verzorgingspost achter het front (1914 – 1918). Een van de vele werkjes in propagandistische stijl die in elk van de oorlogvoerende landen gemaakt en toen verspreid werden.

Deze woorden, hier in actuele spelling overgezet en lichtjes aangepast, werden kort na de oorlog neergeschreven door Michel Thiery, onderwijzer en talentvolle propagandist van natuurstudie (41). Te Gent is hij nog steeds goed gekend als stichter van het schoolmuseum, nu opgesplitst in Hortus Thiery (Berouw) en 'De wereld van Kina' (Kind en Natuur, op het Sint-Pietersplein). Hoewel van Thiery ons geen initiatieven in verband met dierenbescherming bekend zijn, geven we de tekst hierboven weer omdat er een groot gevoel voor het lot van de getroffen dieren uit spreekt. De oorlogsjaren waren inderdaad ontzettend ellendig, en dat niet enkel voor mensen.

Blauwe Kruis

Aansluitend bij dit trieste oorlogsverhaal iets over de ontstaansgeschiedenis van het Blauwe Kruis, symbool van de dierenbescherming en van dierenartsenpraktijken. Vanwaar dit blauwe symbool? De typische vormgeving identiek aan die van het alom bekende Rode Kruis valt op en dat geeft ons een hint. Het kenteken heeft te maken met oorlog en het is een variante van het Rode Kruis dat zelf ontstond uit de bekommernis om militaire slachtoffers. Tijdens W.O. I opereerden in de bezette steden hulporganisaties voor burgers

onder de naam en het kenteken Groen Kruis. Voor dieren begon eveneens in dezelfde tijd een blauw kruis met identieke vormgeving opgang te maken. De oorsprong daarvan is te vinden in Engeland, bij het Bleu Cross Fund, ontstaan in de schoot van een al eerder gestichte 'Our Dumb Friends League' (dumm: stom, sprakeloos). Die vereniging was vanaf 1912 fondsen aan het verzamelen om dieren gewond in de komende (!) oorlog te verzorgen. De naam Bleu Cross sloeg in en dat werd de benaming van de nog steeds bestaande Engelse organisatie. In enkele andere landen onder Angelsaksische invloed werden identieke initiatieven onder dezelfde naam genomen. Op het vasteland, meer bepaald in België werd het Blauwe Kruis na nog een volgende wereldoorlog aangenomen als symbool en herkenningsteken van dierenbeschermingsinitiatieven en van dierenartsen.

MAATSCHAPPIJ VOOR DIERENBESCHERMING (1897 - 1940)

Alice Buysse

De Gentse Maatschappij tot Bescherming der Dieren werd op 19 februari 1897 opgericht. Haar geschiedenis is onlosmakelijk verbonden met de figuur van Alice Buysse, medestichtster en eerste voorzitter (afb. 14). Deze dame bleef die functie zo maar eventjes 66 jaar lang uitoefenen tot aan haar dood in 1963. Ze was toen 94 jaar oud. Zeker in de hier besproken periode vóór 1940 was Alice de drijvende kracht van de maatschappij.

43

Afb. 14. Alyce Buysse met 'Diane' en 'Kleine Diane' in de boomgaard van haar buurman – boer aan de Beekstraat in Drongen (Uit Beschaven - Civiliser, 1936).

Geboren in Nevele (1868), telg uit of verwant met de bekende liberale en overwegend vrijzinnige families Fredericq (hierboven al vermeld), Loveling, Mac Leod en Buysse, huwt Alice Buysse, zuster van de schrijver Cyriel, de gefortuneerde Zaffelaarse brouwerszoon Edmond De Keyser. Ze trekt naar Zaffelare, maar komt al in 1912 naar Gent wonen in een herenhuis aan de Keizer Karelstraat met - minstens zo belangrijk - een buitengoed aan de Drongense Beekstraat. Na de invoering van het stemrecht voor vrouwen in 1919 (enkel voor de gemeenteraden!), trad Alice ook politiek meer op de voorgrond. In 1927 werd ze gemeenteraadslid en ze vertolkte voor de liberale partij standpunten op de haar meest vertrouwde terreinen: liefdadigheid, sociale zaken en ... uiteraard dierenbescherming (42).

Beschavingsoffensief?

De vereniging gaf vanaf 1922 een tweetalig driemaandelijks tijdschrift uit, jaarlijks vergezeld van een almanak. Dat positioneerde zich ook als orgaan van de Brugse (afb. 15) en een enkele maal van de Oostendse dierenbeschermers. De ambitieuze titel *Beschaven - Civiliser* maakt het meteen duidelijk: de initiatiefnemers zagen dierenbescherming als een onderdeel van een algemeen beschavingsoffensief. Dit gaat zeer ver terug. Thomas van Aquino (1225 – 1274) gaf als argument tegen dierenmishandeling aan dat de hiermee gepaard gaande wreedheid zich ook tegen mensen zou kunnen richten (43). Misschien moeten we hier wel bij verstaan dat het motief 'beschaving' eerder diende om gezagsvoerders, weinig bekommerd om het lot van de dieren zelf, over de streep te trekken en aan te zetten om op te treden?

Numéro spécial du Bulletin trimestriel de la S. R. Protectrice des Animaux
Bijz. nummer van het driemaand. bulletijn der K. M. tot Besch. der Dieren

BESCHAVEN CIVILISER

ORGANE DE LA S. R. PROTECTRICE DES ANIMAUX (Fl. Or.)
DE LA SOC. PROTECTRICE DES ANIMAUX A BRUGES ET DE LA
CROIX BLEUE DU LITTORAL (Associations sans but lucratif).

ORGAAN DER K. M. TOT BESCHERMING DER DIEREN (Oost-Vl.)
DER MAATSCH. VOOR DIERENBESCHERMING VAN BRUGGE EN
VAN HET BLAUWE KRUIS DER KUST (Ver. zonder winstg. doel).

Afb. 15. *Beschaven - Civiliser*, hier in een editie uit 1934 voor Brugge en de kuststreek.

De benadering was schijnbaar antropocentrisch: het morele gedrag en welzijn van de mens was zagezegd het ultieme doel, maar in de ogen van de dierenbeschermers zal de verbetering van het weinig benijdenswaardige lot van veel huisdieren wel het belangrijkste geweest zijn. Net als bij de tussenkomsten in de gemeenteraad en bij de stedelijke reglementeringen blijkt uit de inhoud van het tijdschrift zonneklaar dat dierenbescherming vooral pathocentrisch georiënteerd was. Men wilde in de eerst plaats lijden vermijden. Het was een benadering die al veel eerder - in de 18de eeuw - door Jeremy Bentham, de vader van het begrip sentient being: (pijn-)voelend wezen, naar voor gebracht was (44).

In een niet ondertekend hoofdartikel van de Almanak 1937 wordt dat zonder omwegen gesteld: op de titel 'Wat is dierenbescherming?' volgt één kort zinnetje: 'Het lijden der dieren wegnemen'. Daarna vangt de hoofdtekst aan met: 'Het beginsel daarvan is humanitarisme dat zich ten doel stelt overal waar dit mogelijk is, leed te verzachten'. Het einde van het artikeltje is pathetisch. *De flinke jongens en de flinke meisjes uit het Vlaamsche land' die zich daarvoor inspannen, brengen elk 'een steentje bij om het gebouw van de volksverheffing, van de volksveredeling op te trekken: het wondergebouw waarboven de mooie vlag zal wapperen van liefde over het hele mensdomein, mooi gelijk een allermooist sprookje. Mocht dit sprookje eens werkelijkheid worden!* (45).

Drie jaar later brak de Tweede Wereldoorlog uit. Het aspect 'Beschaven' geraakte mede door het optreden van de grote dierenvriend en vegetariër Adolf Hitler op de achtergrond (afb. 16). Nazi – Duitsland was het eerste land dat vivisectie verbood (bij dieren wel te verstaan). Dierenbescherming zou voortaan als pathocentrisch voor het voetlicht komen. Verminderen van dierenleed was het streefdoel. Dat was het uiteindelijk altijd al geweest en dat is het nog steeds.

Propaganda

De publicaties dienden als propagandamiddel. Ze richtten zich vooral op een jeugdig publiek, al werden de drukwerkjes allicht ook door ouderen gemaakt. Vermoedelijk werden de handzame boekjes onder andere uitgedeeld in de scholen, eventueel als 'prijs'. De oplage was niet mis: 6000 exemplaren per boekje. Dat was althans het cijfer dat in de jaren 1930 op iedere aflevering gedrukt stond.

Tussen de gevarieerde inhoud vallen vooral de vele stichtelijke tekstjes op met telkens opnieuw voorbeelden van goed of slecht gedrag ten opzichte van dieren. Zeldzamer waren teksten en illustraties die minder voor kinderen bevattelijk waren, zoals dierproeven stevast karikaturaal voorgesteld (afb. 17). Heel wat van deze verhalen, snapshots en dergelijke waren vertalingen, maar originele eigen bijdragen waren flink vertegenwoordigd. Om te begin-

nen van de voorzitter: alhoewel Alice Buysse niet het niveau kon bereiken van haar illustere broer Cyriel en haar tantes Virginie en Rosalie Loveling, bezat ze onmiskenbaar literair talent, wat haar toeliet de publicaties van de vereniging met dergelijke verhaaltjes te stofferen (46). Cyriel Buysse, die niet onderdeelde in dierenliefde voor zijn zus, steunde de organisatie, maar bleef op de achtergrond. Hij zou een aantal fel gesmaakte bijdragen leveren. Ook van tante Virginie Loveling werden verhalen opgenomen. Andere iets minder literair begaafde medewerkers die originele teksten of vertalingen aanleverden, waren F. Deprest, Drongens schoolhoofd, René Ladrière en vooral 'Nonkel Mandus' (Alexis Callant), niet toevallig allen onderwijzers.

Afb. 16. Adolf Hitler en hertenjongen

Dat alles was, voor die tijd althans, goed geïllustreerd. Opvallend aanwezig is het Belgisch vorstenhuis, leverancier van mooie foto's, onveranderlijk in het grootst mogelijke formaat en op de mooiste plaatsen weergegeven. Aan de vaderlandsliefde van de vereniging en haar leden mocht in die Interbellumtijd niet getwijfeld worden. De herkomst van de meeste foto's en grafiek is onduidelijk. Vermoedelijk werden de dure clichés bezorgd door bevriende verenigingen uit binnen- en buitenland. Afb. 18 toont een enkel voorbeeldje van de vele aandoenlijke en fraaie illustraties uit tijdschrift en almanak.

Van een gelijkaardig Antwerps initiatief - hier niet nader bestudeerd - illustreren we aan de hand van een boekje met lesjes over goed omgaan met dieren vertaald uit het Engels 'Goedheid jegens de dieren' (1897, afb. 19 en 20). Ook dit was uitdrukkelijk bedoeld voor de scholen. Het bevat zelfs een precies uitgestippeld reglement voor een 'Kring van kleine Dierenbeschermers' per school op te richten onder de leiding van onderwijzers.

**Epargnez le martyr d'échouer
dans les laboratoires de vivisection.**

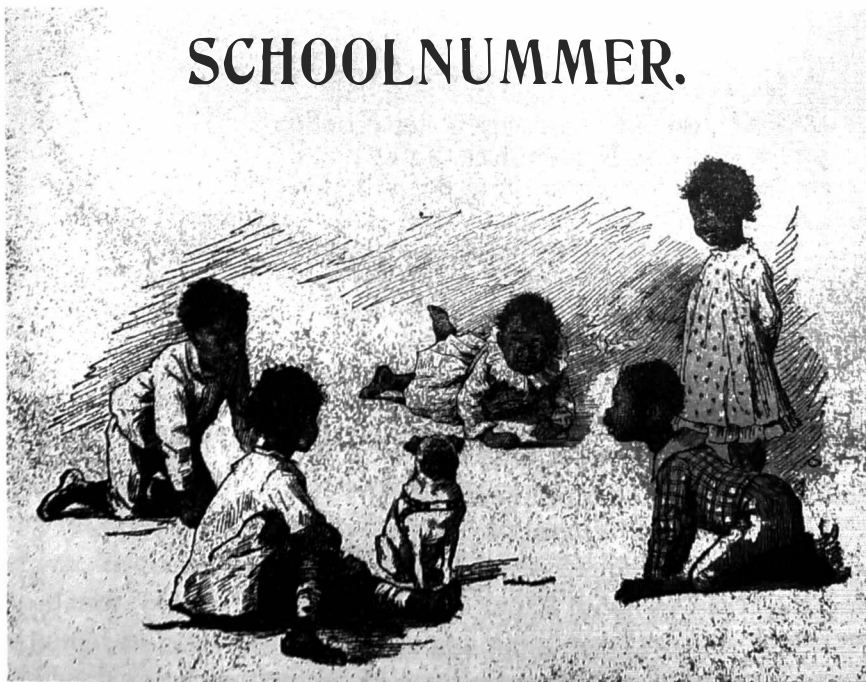

**Ne laissez pas courir les chiens seuls à la rue.
Ne les vendez pas au hasard!!**

**Confiez les chiens et chats
dont vous devez vous défaire,
aux Sociétés Protectrices.**

Afb. 17. Vivisectie. Insteker in Beschaven – Civiliser, 1939, ter gelegenheid van de Internationale dag voor de bescherming van de Dieren.

SCHOOLNUMMER.

Afb. 18. Uit een speciale schooluitgave van Beschaven – Civiliser (Interbellum).

Goedheid Jegens de Dieren

naar het Engelsch van John P. HAINES,

VOORZITTER DER AMERICAN SOCIETY FOR THE PREVENTION OF CRUELTY TO ANIMALS te NEW-YORK

HANDBOEK VOOR SCHOOL EN HAARD

over de Bescherming en de Verzorging der Dieren.

ONGEWERKT EN VERMEERDERD — VERSIEND MET 100 PLATEN

DOOR

JOS. MOULCKERS

ONDERHOUDEN TE ANTWERPEN, VAN STRALINKWEG, 46

Afb. 19. Voorblad van de belangrijke Antwerpse uitgave, 1898. Vertaling en bewerking van een Engels werk (Ugent, Vliegende bladen, protection animale).

	Bladz.
47 ^e les. Over het Voedsel der Honden	66
48 ^e les. Over het Vastleggen der Honden	67
49 ^e les. Over de Hondenhokken	68
50 ^e les. Over de Verzorging der Honden	69
51 ^e les. Over den Ouderdom en de Getrouwheid der Honden	70
52 ^e les. Over de noodzakelijke Grootte der Trekhonden	71
52 ^e les. (Vervolg). Over de mishandelingen der Trekhonden	72
53 ^e les. De Hond zou enkel als Trekdier mogen gebezigd worden, niet als Draagdier	73
54 ^e les. Hoe de Berriën moeten verbeterd worden	74
55 ^e les. Hoe de goede Voerman zijne Honden verzorgt	75
56 ^e les. Over de Muilbanden. Hoe zij moeten zijn	76
57 ^e les. Over de Katten	77
58 ^e les. Over de Konijnen	78
59 ^e les. Over de Vogeltjes	79
60 ^e les. Over het hangen der Kooiën	80
61 ^e les. Over het Voedsel der Vogels	81
62 ^e les. Over het Verzorgen der Vogeltjes	82
63 ^e les. Over het Houden van Goudvischjes	83
64 ^e les. Over de Verzorging van Goudvischjes	84

Afb. 20. Lesjes voor schoolgebruik in 'Goedheid jegens de Dieren', Antwerpen, 1898. Detail van de Index.

Acties

Items in verband met de organisatie en de werking van de vereniging vertegenwoordigden slechts een fractie van de inhoud van *Beschaven - Civiliser*, maar ze geven een goed (misschien wel wat geflatteerd) idee van wat de Oost-Vlaamse Maatschappij tot Bescherming der Dieren zoal deed (47). De bijzonderste prestaties, deze in verband met het dierenasiel, wordt hieronder afzonderlijk beschreven. De West-Vlaamse afdeling Brugge, heel wat minder belangrijk dan de Gentse, mocht rekenen op een bescheiden plaatsje in vrijwel ieder nummer.

Uiteraard konden aankondigingen en verslagen van publieksactiviteiten en feestvieringen niet ontbreken. Zo vernemen we dat er naast een groot jaarlijks feest, allerhande voorstellingen met een flink kantje fund raising georganiseerd werden in de verschillende Gentse theaterzalen: de Minard, de Nieuwe Cirk, de 'Franse' (de opera) en de 'Vlaamse' theater (afb. 21). Propaganda voor dierenbescherming werd gemaakt op de trams en af en toe was er op de radio een toespraakje te horen van de voorzitter Alice Buysse. Vooral de scholen werden stevig bewerkt. Conferenties werden gehouden, opstelwedstrijden georganiseerd en de publicaties verdeeld. Vanaf 1939 zouden, op bevel van de minister van onderwijs, in alle scholen op de jaarlijkseierendag 4 oktober lessen over dierenbescherming gegeven worden (48). Bezoekjes aan het asiel stonden op het programma. De voorzitter sprak in de schoolradio tot de kinderen ... *en de indruk van haar gemoedelijke toespraak liet (een) troostend gevoel in het hart der stoere verdedigers: alweer een stap vooruit in het edele werk!*

49

HET GROOT JAARLIJKSCH FEEST DER KONINKLIJKE MAATSCHAPPIJ TOT BESCHERMING DER DIEREN.

14 Mei 1938.

Het groot Cirkusgebouw was op Zaterdag 14 Mei bijna te klein om al de groote en kleine dierenbeschermers te vereenigen ter gelegenheid van het groot jaarlijksch feest ingericht door de ijverige en talentvolle Voorzitter der Koninklijke Maatschappij tot Bescherming der Dieren.

Afb. 21. Jaarlijks feest voor de Gentse jeugd (uit Beschaven – Civiliser, 1948).

Dat alles werd mogelijk gemaakt door talrijke kleine en grote donateurs. Lijsten daarvan werden in ieder nummer weergegeven. Daarnaast mocht de vereniging rekenen op een flinke bijdrage van de Stad (3000 F. in 1923) en een heel wat kleinere van de Provincie. Ongetwijfeld telden ook de ledenbijdragen daarin mee, al werd een groot aantal leden gerekruteerd onder de schooljeugd die allicht slechts een minieme of geen bijdrage betaalde. De enorme stijging van de ledenaantallen in de Interbellumtijd (van 113 in 1919 tot 4726 in 1932) is allicht vooral door die 'membres scolaires' te verklaren (49).

Afb. 22 Drinkfontein voor (van boven naar onder) vogeltjes, paarden en honden. Aanvankelijk opgesteld bij een van de invalswegen van de stad, nu in het toeristisch centrum (Kraanlei, foto 2014).

Een speciale vermelding verdient het initiatief van de maatschappij om gietijzeren drinkfonteinen voor dieren te plaatsen op drukke punten. Dat werd vooral mogelijk gemaakt door een legaat in 1918 ontvangen uit de nalatenschap van de textielbaron Louis de Smet de Naeyer. In 1922 verscheen er een dergelijk exemplaar op een ons onbekende plek op Sint-Pieters, twee jaar later gevolgd door fonteinen aan de Brugse- en Brusselsepoort. Deze mooie gietijzeren constructies met drie niveaus (voor de honden beneden, de paarden in het midden en de vogeltjes boven), verdwenen in het 'autotijdperk' naar de stadsmagazijnen. Ze werden terug geplaatst in meer recente tijden, niet in de drukke poortstraten, maar in het toeristisch centrum (afb. 22).

Dierenasiel: 'schuthok' of 'schutshok'

Door het grote publiek zou de vereniging vanaf de dertiger jaren geïdentificeerd worden met haar meest zichtbare verwezenlijking, het dierenasiel, bij de Gentenaars gekend als het 'schuthok' of het 'schutshok'. Vanaf de vroege

jaren twintig beschikte de vereniging over een primitief onderkomen in verlaten kazematten van het Citadelpark. In 1925 werd een publieke inschrijving geopend om betere faciliteiten te bekostigen. Die bracht de voor die tijd enorme som van meer dan 30.000 frank op. De gemeenteraad (14 juni 1926) wees een andere en betere locatie in hetzelfde stadspark toe aan de vereniging. Een jaar later werden de nieuwe installaties ingehuldigd. Na de oorlog, in 1956, toen de instelling plaats moest maken voor een uitbreiding van de jaarbeursgebouwen, kon het fraaie chalet van de Groendienst (destijds Plantsoendienst) van de Stad Gent in gebruik genomen worden voor de kantoren en voorzien van hokken en paddocks voor de opgenomen dieren.

Daarnaast was er een vervoer- en ophaaldienst actief. Tijdens W.O. I kon de Gentse dierenbescherming dank zij de financiële tussenkomst van Jules Ruhl en de Brusselse zustervereniging over een paard en kar beschikken. Later werd dit een steekkar. In die moeilijke jaren werden de Gentse activiteiten feitelijk gedirigeerd door Ruhl via een plaatselijke vertegenwoordiger. In de hongerjaren 1917 en 18 waren er overigens heel andere oplossingen voorhanden (50).

Een telkens terugkerende rubriek in de nummertjes van Beschaven - Civiliser tijdens de waren de aantallen verloren gelopen of aan het asiel bezorgde honden en katten. Als voorbeeld voor de dertiger jaren van de vorige eeuw, hier het bilan voor de maanden maart, april en mei 1936: 122 verloren honden aangebracht, 11 geplaatst, 93 werden door de eigenaars als verloren aangegeven, 36 werden gevonden en bleven 'bij brave mensen' en 30 honden vonden hun meester terug door tussenkomst van de vereniging. Het aantal katten was altijd kleiner: 91 verloren katten werden aangebracht en 5 werden geplaatst. Het asiel kreeg 45 kostgangers.

51

Op te merken valt dat de dieren waarvan de eigenaars zich wilden ontdoen en die moesten gedood worden, in de eerste jaren naar het stedelijk slachthuis gevoerd werden waar de dieren in een 'stikklok' (cloche d'asphyxie) aan hun einde kwamen. Later werden ze naar de gasfabriek gebracht en tenslotte naar de locaties van de stedelijke ruimdienst (la Ferme des Boues), waar de 'euthanasie' op dezelfde wijze gebeurde. Dat lot ondergingen allicht veel meer dieren dan de hierboven aangegeven cijfers laten vermoeden. Na W.O. 2, toen de euthanasieën in het asiel zelf uitgevoerd werden, zag de statistiek er inderdaad heel anders uit: in 1947 (10 maanden en enkel de honden geteld): 3598 naar het schuthok gebracht, 3182 pijnloos afgemaakt, 419 geplaatst en 72 bij een andere meester geplaatst (51).

Politie en Gerecht

De aantallen overtredingen vastgesteld door de politie wegens wreedheid tegenover dieren en processen ingespannen voor de lokale rechtbanken werden regelmatig opgenomen in het tijdschrift van de vereniging voor dieren-

bescherming. De samenwerking met de politie valt op. De zetel was sinds 1918 zelfs gevestigd in het hoofdbureau van de politie aan de Botermarkt, dit dank zij de welwillendheid van hoofdcommissaris Van Dousselaere. Later werd dit overgebracht naar de Poeljemarkt in het gebouw van de vroegere Armenkamer eveneens betrokken door de politie. Een tweede belangrijke figuur in de Gentse vereniging was hoofdcommissaris Ernest Van Wesemael. Deze was de pionier par excellence in het werken met politiehonden, de geestelijke vader van de hondenbrigades. Hij startte in 1898 met drie honden en in 1910 beschikte de politie van Gent over dertig getrainde honden. Dit was een voorbeeld voor politiekorpsen in binnen- en buitenland.

Niet enkel de politie, ook bewakingsagenten werden ingeschakeld. In 1920 gaf de burgemeester aan vijf van hen de opdracht toe te zien op dierenwelzijn (52). Deze personen droegen een politieachtige pet en een insigne wat hen een zeker aanzien verleende. Ze moesten samenwerken met de eigenlijke politie en misdrijven rapporteren.

Niet enkel in Gent, ook in Brugge was er goede samenwerking met politie en gerecht zoals blijkt uit verslagjes opgenomen in Beschaven - Civiliser. Dat politiemensen een dergelijke rol speelden, is begrijpelijk. Zij werden immers het sterkst geconfronteerd met erge gevallen van dierenmishandeling en -verwaarlozing.

EPILOOG

Rond het begin van de 20ste eeuw begon de soms extravagante zorg voor de bevoorrechte troeteldieren van welstellende lieden stilaan commercieel geëxploiteerd te worden. Daarvan getuigen advertenties in algemene periodieken en nieuwe in dierenhouderij gespecialiseerde tijdschriften (afb. 23, 24 en 25). Eigenaars van verdwenen honden en hondjes lieten affiches en flyers drukken om hun lievelingen op te sporen (afb. 26). De eerste in 'kleine' huisdieren gespecialiseerde dierenartsen vestigden zich. Dat alles speelde zich grotendeels af in de steden, maar naarmate er in de zestiger en zeventiger jaren van de vorige eeuw meer welstand kwam op het in snel tempo verstedelijkende platteland, werd het veel zorg (en geld) besteden aan troeteldieren (pets, companion animals) ook daar algemeen. Het woord 'dierenwelzijn' maakte opgang en het voordien onbekende begrip 'dierenrechten' kreeg aandacht en hier en daar erkenning. In Nederland veroverde de Partij voor Dieren een niet onbelangrijke aanhang. Het werd een stroming die excessen kende. Het Animal Liberation Front (ALF) pleegde ook bij ons enkele aanslagen en de Nederlandse politicus Pim Fortuyn werd vermoord omwille van een provocerende uitspraak over nertsenhoudery.

La garde-robe du petit chien.

Afb. 23. Een hondenleven? Jaartal niet gekend (vóór 1911. Ugent, Vliegende Bladen, Chiens).

Le petit bleu

19 avril 1908

L'expression courante „Mener une vie de chien” sera bientôt acceptée comme un vœu très désirable, si l'on en juge par les exemples de raffinements de luxe et de confort dont jouissent actuellement „les favoris du siècle”, les „élus de la Fortune”, parmi la gent canine.

Afb. 24. Rond 1900 werd er al geadverteerd voor nogal extravagante modieuze vestimentaire accessoires voor schoothondjes. Hier uit Le petit Bleu van 19 april 1908 (Ugent, Vliegende Bladen, Chiens).

Toutes les Races prospèrent
si leur Nourriture se compose de

Grace and Dignity

BISCUITS POUR CHIENS
AUX LÉGUMES ET À LA FIBRINE DE VIANDE
DE LA MAISON
SPRATT'S PATENT.

EXIGER QUE
CHAQUE BISCUIT
SOIT MARQUÉ

C. DELESPAUL-HELLEPUTTE,
25 rue de Brabant,
GAND.

Afb. 25. Publiciteit (ca. 1900) voor de voorganger van onze hondenbrokken (Ugent, Vliegende Bladen, chiens)

VERLOREN

Een jonge fox-terrier,
wit, roste plekken.

Goede belooning aan
den terugbrenger, op den
Brusselschen steenweg,
56, Ledeberg.

1896

Afb. 26. (Rechts) Ook toen er nog lang geen PC's bestonden, verschenen er aan vensters en op muren berichtjes van mensen wanhopig op zoek naar hun verdwenen lievelingsbeest. Sommigen deden zelfs de moeite hiervoor naar drukkers van 'annoncen' en affiches te stappen (Ugent, Vliegende Bladen, chiens).

Maar we ronden dit overzicht van de situatie tot 1940 liever af met een foto (afb. 27) en een citaat overgenomen van een artikel 'Een werkloze verzorgt de dieren van Gent' verschenen in een niet geïdentificeerd zondagsblad (1951) (53):

Charles Dubaer heeft het niet breed. Hij is werkloos en met zijn vrouw bewoont hij een van die kleine huisjes in een 'cité' (beluik). Maar hij heeft een gouden hart en iedere dag trekt het kleine tengere ventje met zijn zware fiets er op uit. Op die fiets staat vooraan een bagagedrager met een houten bak. Daarin stopt Désiré kleine klompen vlees, stukken brood, doosjes zaad, al het onbedorven voedsel dat hij bijeen kan krijgen, en een paar flessen melk. Gehuld in een oude soldatenjas en met een kaki pet op het hoofd, rijdt hij des morgens en des namiddags in weer en wind de stad Gent rond om zich te ontfermen over verloren katten en honden, over de mussen en de wilde duiven en over alles wat uit de dierenwereld aan zijn lot wordt overgelaten. Reeds 22 jaar is hij daarmee in de weer.

Moeder de vrouw achter de pap, de Winkler Prins en de poesen : wat kan een mens meer verlangen?

Afb. 27. Dierenweldoener Dubaer (knipsel uit een niet geïdentificeerd zondagsblad, 1951 (DSMG, Sint-Amandsberg, Vliegende Bladen).

Désiré was een voorloper van de vele duiven-, kippen- en kattenvoederende stadsbewoners. Verwilderde huisdieren werden mede door de goedbedoelde inspanningen van deze mensen een probleem. Tot voor het recente binnendringen van de vos in de stadscentra hadden deze dieren geen natuurlijke vijanden in stedelijk milieu. Het is een vorm van wat in de literatuur de 'pet trap' genoemd werd: de excessieve, dwangmatige zorg voor troeteldieren en -diertjes, onze pets (afb. 28) (54).

Afb. 28. *Cuisine d'un zoolâtre* - Keuken van een dierenaanbidder. Schilderij van Jan Stobbaerts, 1839 - 1914 (in KMSK, Antwerpen).

Tenzij anders vermeld werden de illustraties bij dit artikel overgenomen uit exemplaren van *Beschaven - Civiliser*, almanak en tijdschrift, jaargangen 1930 - 1940, bewaard in het documentatiecentrum DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg, collectie Vliegende Bladen Gent, reeks Milieu - Plant - Dier, afd. Dierenbescherming. Oudere jaargangen worden bewaard in de Ugent bibliotheek en in het archief van de Koninklijke Maatschappij voor Dierenbescherming Gent.

Met dank aan Adrien Brysse

Noten en referenties

- 1 Het woord 'rekel' betekende oorspronkelijk grote loslopende straathond (stratier!).
- 2 Boesmans, A. (1984), Huisdieren. In: *Volkskunde*, jg. 84 nr., p. 184; Ossieur, E. (2007), De 'hondtslagher', een verdwenen beroep. In: *Ghendtsche Tydinghen*, Gent, jg. 36, p. 298-298. De tekst van een uitvoerig besluit uit 1613 over de jacht (Placard sur la chasse) in Brants, V. (1912), *Recueil des ordonnances des Pays Bas, Règne d'Albert et Isabelle*, Vol. 2, Goemaere, Brussel.

- 3 Collumbien, H. (1999), Gentse memoriedagen. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 28, p. 107
- 4 De S.P.C.A. (Society for the Prevention of Cruelty to Animals, later Royal S.P.C.A.). Deze en een grote hoeveelheid andere Engelse gegevens omtrent dit en aanverwante onderwerpen, zijn te vinden in: Thomas, K. (1983), *Man and the Natural World. Changing Attitudes in England (1500-1800)*, Lane, London. In het Nederlands vertaald onder de titel *Het Verlangen naar de Natuur*, Agon, Amsterdam, 1990.
- 5 Van Hoorick, G., (2001), Dieren in het recht in historisch perspectief. In: Cazaux, G. (red.), *Mensen en andere dieren. Hun onderlinge relaties meervoudig bekeken*, Garant, Leuven, p. 104.
- 6 Een overzicht van de meer recente wetgeving bij: Dejonckheere, D. (2009 – 2010), *Dierenwelzijn en het houden van huisdieren*, scriptie Ugent (internet).
- 7 von den Driesch, A., Peeters, J. (2003), *Geschichte der Tiermedizin*, Schattauer Verlag, Stuttgart, p. 4.
- 8 Eryvynck, A. (2012), Archeologie laat de dieren spreken. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, vol. 125 nr. 4, p. 375-387.
- 9 Gautier, A. (1998), *De gouden kooi. Over het ontstaan van het huisdier*, Hade-wijch, Antwerpen, p. 256 en passim.
- 10 Peeters, J. (1997), Der Hund in der Antike aus archäozoologischer Sicht. In: *Archeozoologica*, deel 25-26, p. 511-523.
- 11 Vanderhoeven, A. en anderen (1992). In: *Archeologie in Vlaanderen II* (1992), p. 89-142. Geciteerd bij Eryvynck, A. (2012), p. 486 (samen met andere relevante referenties).
- 12 Heel raadselachtig is wel dat ook beenderresten van een niet gecremeerde vrouw naast de dierenbeenderen aangetroffen werden (Martens, M., Hanut, F., Eryvynck, A., Lentacker, A., Cosyns, P., van Heesch, J., De Beenhouwer, J. (2002), Ensemble détritique ou contexte culturel? Etude du matériel archéologique et des restes fauniques d'une grande fosse (S 082) du vicus de Tirlemont - Tienen, Belgique. In: *Revue du Nord. Archéologie de la Picardie et du Nord de la France*, 84.348, p. 43-89. Andere getuigen van rituele dierenoffers in graven bij Eryvynck, A. (2011), *De oudste ronde van Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, p. 143 (Broechem); Martens, M. (2013), Goden en geesten, rituelen en heiligdommen. In: Degryse, H., Biesbrouck, B., *Tussen stad en platteland. De Romeinse vici in Vlaams-Brabant*, Peeters, Leuven, p. 129-131.
- 13 den Hartog, E. (2013). Savaanstraat en Vrouwebroersstraat. Twee valkeniers. *Archeologisch onderzoek in Gent. 2012*, Gent, GVSALM, 127-154; Genootschap Onze Taal, website (2013); van Wijngaarden-Bakker, LH., IJzereef, G.F. (1977). Mittelälterische Hunde aus den Niederlanden. *Zeitschrift für Säugetierkunde*, 42, 13-36.
- 14 Daem, M., Gysseling, M. (1985). Het mirakelboek van Onze - Lieve - Vrouwe van Zaffelare. In: *De Oost-Oudburg Jaarboek*, jg. 22, 99-123. Met dank aan B. Vervaet, Zaffelare.
- 15 Lox, H. (1999), *Van stropdragers en de pot van Olen. Verhalen over keizer Karel*, Davidsfonds, Leuven, p. 83, 198-199.
- 16 Sophia Fredericq behoorde tot een uitgesproken Vlaams voelende Gentse liberale familie. Vooral haar zoon Julius Mac Leod, hoogleraar plantkunde te Gent, zou zeer actief worden in die beweging.

- 17 Pittemse jeugdherinneringen (jaren 1940 en 1950) van de overigens in het zoeken van vogelnesten rampzalig slecht presterende auteur.
- 18 Van Hoorick, G. (1998), Van nachtegaal tot huismus: van vogelvrij tot beschermd. Het ontstaan en de ontwikkeling van de vogelbeschermingswetgeving in België vanaf de 19de eeuw. In: Heirbaut, D., en Lambrecht, D. (red.). *Van oud en nieuw recht*, Kluwer, Antwerpen, p. 157-172.
- 19 Dat was ook in de ons omringende landen het geval. Voor Nederland: Davids, C.A. (1987), Aristocraten en juristen, financiers en feministen. Het beschavings-offensief van de dierenbeschermers in Nederland vóór de Eerste Wereldoorlog. In: *Volkskundig Bulletin*, jg. 13, p. 157 – 200.
- 20 Claeys, P. (1902), *Mémorial de la Ville de Gand* (1792-1830), p. 427.
- 21 de Wulf, J. Ph. (1767), *Generalen index ofte substantieel kort-bondig begryp der materie, begrepen in de vyf placcaert-boeken van Vlaenderen*, Jan Meyer, Gent, pp. 690; Anon. (1819), *Recueil des reglemens de police de la Ville de Gand*, deel 1, Fernand, Gent, pp. 427.
- 22 Stadsarchief Gent, Reeks C11, nr. 29, f. 250-251. Overgenomen in Dryoel, J. (1883), *Ville de Gand. Reglements de Police, avec le texte Flamand*, p. 67-68.
- 23 *Bulletin communal de la Ville de Gand*, 1880, p. 6-8.
- 24 Hoewel precieze richtlijnen voorlopig ontbraken, zou de politie optreden in - allicht grove - gevallen van dierenmishandeling. In 1889 antwoordde de burgemeester op een vraag van raadslid De Neffe, dat er in eerste helft van dat jaar al een groot aantal proces-verbalen opgesteld waren geworden wegens mishandeling van dieren, waarvan er 75 tot veroordelingen hadden geleid (*Bulletin communal de la ville de Gand*, 1889, p. 717).
- 25 *Bulletin communal de la ville de Gand*, 1888, p. 580-589.
- 26 *Bulletin communal de la ville de Gand*, 1889, p. 715-716.
- 27 Overgenomen in: Baertsoen, M. (1907), *Stedelijk wetboek der Stad Gent*, Vercauteren, Gent, p. 211-212. Hierin ontbreken de voorschriften omtrent dekkleden en drinkschotels. Er aan toegevoegd is een bepaling omtrent de grootte van de trekhonden: ze moesten minstens 60 cm hoog zijn (vermoedelijk was dit de schofthoogte).
- 28 Uit de vierde uitgave (zonder jaartal, eerste druk 1908) van Gezelle, C., *Uit het leven der dieren*, Vermaut, Kortrijk, p. 26-28.
- 29 Gestemd op 27 december 1880, gepubliceerd op 25 Maart 1881. Tekst bij Ryoel, J. (1883, p. 505-510 en bij Baertsoen, M. (1907), p. 62-65.
- 30 In de Franse tekst: terriers, boules terriers, dogues, ou boules-dogues, chiens de Terre Neuve et de St. Bernard. Blijkbaar was het de bedoeling vechthonden en grote rassen die niet als "nuttig" konden aanzien worden, zwaarder te belasten.
- 31 Laurent, F. (1878), *De Werklieden-genootschappen van Gent*, Gent, p. 403.
- 32 *Mémorial administratif de la Ville de Gand*, 1881 (2de série, vol 17, p. 228-229), 1882 (2de série, vol. 18, p. 302-303), 1883 (2de série, vol. 19, p. 150-151), 1884 (3de série, vol. 1, p. 380-381), 1886 (3de série, vol. 3, p. 392-393).
- 33 Fredericq, C.A. (1867), *Handboek der gezondheidsleer voor alle standen*. Gent, Annoot - Braeckman, p. 13-14.
- 34 Vermeld in de nummers van *Beschaven - Civiliser* uit die jaren.
- 35 Wet van 8 juni 1867, vervangen door de wetten op de dierenbescherming van 22 maart 1929 en 2 juli 1975. Wijzigingen bij wet van 14 augustus en 4 mei 1995.

- 36 Despretz, A. (1987), Beestige bedoening met honden-rattenvangers. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 16, 333- 334.
- 37 Als je naar de natuur kijkt zie je dat God voor de vogels en het gras zorgt. Als God zo goed voor het gras en de vogels zorgt dan zal Hij toch zeker ook voor ons zorgen. Gaat gij ze niet verre te boven? (Matth. 6:26)
- 38 Teksten uit: *Guido Gezelle's Dichtwerken* (uitg. F. Bauer, 2de druk, z.j.), Veen Amsterdam, deel I, p. 375 -376 (Uit oorspronkelijk: *Gedichten, gezangen en gebeden*).
- 39 Dunlop, R.R., Williams, D.J. (1996), *History of Veterinary Medicine*, Mosby, St-Louis, p. 473.
- 40 von den Driesch, U., Peters, J. (2003), p. 196 en 203.
- 41 De handgeschreven tekst wordt bewaard in het Museum voor de Geschiedenis van de Wetenschap, Ugent, en werd gecommentarieerd en gedeeltelijk gepubliceerd door Poelman, R. (2010), It's a long way to Tipperary. Verhalen uit de eerste wereldoorlog. In: *De Oost Oudburg, Jaarboek 47*, p. 28 en 33.
- 42 D'Hondt, B. (1996), *Gelijke rechten, gelijke plichten. Een portret van vijf liberale vrouwen*, Liberaal archief, Gent, p. 33 – 53; De Groote, S., D'Hondt, B., Verschoore, N. (2009), *Alice Buysse (Nevele 1868-Drongen 1963): een leven vol engagement*, Nevele, pp. 76.
- 43 Vermeersch, E. (1988), De ogen van de panda, Brugge, Van de Wiele, p. 57; Cazaux, G. (2000), Verband tussen geweld jegens dieren en geweld jegens mensen. In Cazaux, G. (red.), p. 279-296.
- 44 De Tavernier, J. (2001), Visies op dierenwelzijn. In: Cazaux, G. (red.), p. 79.
- 45 *Beschaven – Civiliser. Almanak 1937* nr. 66, p. 9-12.
- 46 De Borchgrave, S. (1995), *Dierenliefde en -leed bij Cyriel Buysse en zijn zus Alice Buysse: een onderzoek naar aanleiding van hun rol in de Koninklijke Maatschappij tot Bescherming der Dieren*, Ugent, thesis, pp. 52, bijlagen.
- 47 Een bondig historisch overzicht vanaf de begintijd tot 1934 verscheen in de nummers 54, 55 en 56 van *Beschaven – Civiliser* onder de titel 'La protection des animaux. Première partie: l'effort local' (niet ondertekend).
- 48 *Beschaven – Civiliser*, 1939 nr. 72, p. 4-5.
- 49 Cijfers meegedeeld door de voorzitter (die aangeeft 'membres scolaires compris') tijdens de plechtige algemene vergadering op 8 mei 1932 (*Beschaven - Civiliser* nr. 48, p. 2). Gelijkaardige evolutie van de ledenaantallen in het historisch overzicht opgenomen in de afleveringen 55 en 56 (500 leden in 1922, 3834 in 1929, 4800 in 1934).
- 50 Devriese, L. (2013), Vlees eten, mag dat wel?. In *Van Mensen en Dingen*, jg. 11 nr. 4, p. 28-31.
- 51 *Beschaven - Civiliser, Almanak 1947* nr. 78, p. 3.
- 52 *Beschaven - Civiliser, 1934* nr. 55, p. 3.
- 53 Knipsel bewaard in de collectie 'Vliegende Bladen', afd. 'Milieu - Plant - Dier' van DSMG, Begijnhof Sint-Amandsberg.
- 54 Raes, K. (2001), Omgaan met gezelschapsdieren als ethisch probleem. In: Cazaux (red.), p. 248. Het fenomeen werd in de periode van zijn snelste opgang uitgebreid beschreven in Szasz, K. (1969), *Petishism. Pets and their people in the western World*, New York. In het Nederlands: *De troeteltrend*, Arbeiderspers, Amsterdam, 1971, pp. 279.